HIFZI TOPUZ

Çılgın ve Özgür

Neyzen Tevfik'in Romanı

Remzi Kitabevi

Kitaplar

İnceleme-Araştırma

L'information Internationale dans la Presse Turque (Strasbourg, 1961), *Basın Sözlüğü* (1968), *Kara Afrika* (1970), *Caricature et Société* (Paris, 1974), *Uluslararası İletişim* (1985), *İletişimde Karikatür ve Toplum* (1985), *Lumumba* (1987), *Kara Afrika'da İletişim* (1987), *Journalist: Status, Rights and Responsibilities* (Prag, 1989), *Basında Tekelleşmeler* (1989), *Yarının Radyo-TV Düzeni* (1990), *Siyasal Reklamcılık* (1991), *Dünya Karikatür Tarihi* (1997), *Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları* (1998), *Türk Basın Tarihi* (1973, 1996, 2003).

Anı

Eski Dostlar (2000), *Elveda Afrika, Hoşça Kal Paris* (2005), *Fikret Muallâ* (2005), *Paris '68: Bir Devrim Denemesi* (2008), *Nişantaşı Anıları* (2009), *Bana Atatürk'ü Anlattılar* (2010), *Gülümseyen Anılar* (2011).

Söyleşi

Ardından Yıllar Geçti (Öner Ciravoğlu ile, 2013).

Roman

Meyyâle (1998), *Taif'te Ölüm* (1999), *Paris'te Son Osmanlılar* (1999), *Hatice Sultan* (2000), *Gazi ve Fikriye* (2001), *Çamlıca'nın Üç Gülü* (2002), *Devrim Yılları* (2004), *Tavcan* (2005), *Başın Öne Eğilmesin [Sabahattin Ali'nin Romanı]* (2006 – 36. Orhan Kemal Roman Armağanı), *Özgürlüğe Kurşun* (2007), *Kara Çığlık [Lumumba'nın Romanı]* (2008 – Afrika Barış ve Dostluk Ödülü), *Abdülmecit* (2009), *Hava Kurşun Gibi Ağır [Nâzım Hikmet'in Romanı]* (2011), *Elbet Sabah Olacaktır [Tevfik Fikret'in Romanı]* (2012), *Vatanı Sattık Bir Pula [Namık Kemal'in Romanı]* (2013).

HIFZI TOPUZ

Çılgın ve Özgür

Neyzen Tevfik'in Romanı

Remzi Kitabevi

ÇILGIN VE ÖZGÜR / Hıfzı Topuz

© Remzi Kitabevi, 2014

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Editör: Eylül Duru
Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1625-4

BİRİNCİ BASIM: Haziran 2014

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri
100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 10648

Başlarken, 7

I
Gençlik Yılları, 15

II
Mısır ve Avare Yıllar, 46

III
Milli Mücadele Yılları ve
Atatürk Dönemi, 126

IV
Savaş Yılları, 192

V
Sona Doğru, 221

Epilog ya da Sonsöz, 245

Teşekkür, 247

Meraklısı İçin, 249

Başlarken

Atatürk'le İlk Buluşma

Yıl 1925. Mustafa Kemal Paşa Kastamonu'da ünlü şapka konuşmasını yaptıktan yaklaşık bir ay sonra, 20 Eylül'de yine bir yurt gezisine çıkıyordu. İzmit ve Mudanya yoluyla Bursa'ya ulaştı. Yol boyunca ateşli konuşmalar yaptı. Bütün konuşmalarında şapka devrimini anlatıyor ve meydanlar alkıştan inliyordu.

O coşkuyu o günleri yaşamayanlar bilemez. O nasıl bir sevgi gösterisiydi. Kimse halkı zorlamıyordu. Herkesin yüreğinden kopup gelen bir sevgiydi bu. Halk Gazi'yi yakından görebilmek ve ona karşı duyduğu sevgiyi haykırmak için geçeceği yerlere akın ediyordu.

Mustafa Kemal Paşa bir destan kahramanıydı. Çürümüş Osmanlı yönetiminden, sömürgecilerin baskısından ve Yunan saldırısından vatanı kurtarmış bir kumandandı. Türkiye'yi özgür ülkeler topluluğuna katmış ve Türk Devleti'ne bütün dünyanın saygısını kazandırmıştı. Bu yüzden halkın ona karşı duyduğu sevgiyi anlatmak hiç de kolay değildi.

Tarihte insanlar buna benzer coşkuyu ancak Fransa'da Napolyon'a, Amerika'da Abraham Lincoln'e, Latin Amerika'da Bolívar'a ve Juáres'e, Sovyetler Birliği'nde Lenin'e göstermişlerdi. Gazi'ye gösterilen coşku da işte böyle bir coşkuydu.

Daha sonraları buna benzer sevgi gösterileri de Gaulle'e, Mao Tse-Tung'a, Castro'ya ve Lumumba'ya yapıldı. Her defasında yer yerinden oynadı. Bunlar insanlığın köşe taşları olarak tarih sayfalarına geçti.

İşte Gazi'nin bütün gezilerinde de bu tür bir bayram havası yaşanıyordu. Bursa'ya giderken Kemal Paşa'nın yanında en yakın arkadaşları, Bursa ve Balıkesir milletvekilleri vardı. Akşamları Gazi'nin görkemli sofrasında günün olayları anlatılıyor ve gösterilen ilgi değerlendiriliyordu.

Bursa'da böyle bir günün akşamında yine tatlı bir sohbet havası içinde Şair Eşref'ten söz açıldı. Sofradakilerden her biri Eşref'ten birkaç dize okudu.

Şair Eşref'in yeğeni olan Balıkesir Milletvekili Ahmet Süreyya Bey de;

"Paşam," dedi, "amcamın şu meşhur dizeleri hiç aklımdan çıkmadı:

Şimdi pek çok tekkeler tembel yatağıdır bütün
Medrese sakinleri asker kaçağıdır bütün"

Sofradakilerden biri şöyle dedi:

"Paşa hazretleri, Şair Eşref öldü ama onun yolundan giden, onun müridi Neyzen Tevfik de ondan aşağı kalmaz. Adını duydunuz mu?"

"Duydum elbette. Bazı şiirlerini de bilirim. Kendisini tanır mısınız?"

Ahmet Süreyya Bey hemen atıldı:

"Elbette paşam, iyi tanırım."

"Şimdi nerelerdedir acaba?"

"İstanbul'da bir yerlerde kalıyor. Ama bugünlerde kendisini Balıkesir'e oğlumun sünnetine çağıracağım. Ne yapar eder gelir. İzin verirseniz size tanıtmak isterim."

"Ya, sevinirim."

"Emredersiniz paşam. Neyzen de çok mutlu olacaktır. Size sonsuz bir muhabbeti vardır. Üç yıl önce de Kurtuluş Savaşı'nın coşkusu içinde Ankara'ya gelmiş, bir süre Etlik'te kalmıştı. Size ulaşamadığını biliyorum. O heyecan içinde size uzun bir şiir yazmıştı. Aklımda kalan bir kıtayı size okuyayım:

Başkumandan çok yaşa
Mustafa Kemal Paşa
Destanların yazıldı
Bastığın dağa taşa"

Gazi gülümseyerek;

"Gelsin de şiirlerini kendisinden dinleyelim," dedi.

Ertesi sabah Ahmet Süreyya Bey'in ilk işi postaneye koşmak oldu. Ama Neyzen kim bilir hangi meyhanede sızıp kalmış, hangi han odasında sabahlamıştı. Aklına Sirkeci'de Vezirhan'da sık sık neyini üflediği bir meyhane geldi. Orası Büyük Postane'den çok uzak değildi. Postacılar orayı çok iyi bilirlerdi. Ahmet Süreyya Bey, postanede hemen bir telgraf yazarak memura uzattı ve;

"Efendi," dedi. "Bu telgraf Gazi Paşa'nın emriyle yazılmıştır. İstanbul'daki arkadaşlar ne yapıp edip bunu Neyzen Tevfik Efendi'ye ulaştırsınlar."

"Hiç merak etmeyin, arkadaşlar cehennemin dibinde bile olsa onu bulup telgrafı kendisine iletirler."

O gün Neyzen gerçekten de Vezirhan'daki meyhanede, her zamanki masasında dostlarıyla sohbet ediyordu. Daha hava kararmadan oraya gelmiş, ufak ufak demleniyordu.

Derken bir postacı içeriye girdi. Meyhaneciye bir şeyler sordu. Meyhaneci de postacıya parmağıyla Neyzen'in masasını gösterdi. Postacı aradığını bulmuş olmanın mutluluğu içinde masaya yaklaşarak;

"Tevfik abi," dedi, "seni paşamız Balıkesir'e emrediyormuş."

Neyzen bunu soğuk bir şaka sanarak postacıya okkalı bir küfür savurdu.

"Ulan köpek, dedi, "sen bilmem nereni aç da onunla alay et. Akşam akşam kızdırma beni."

Postacı fena afallamıştı.

"Tevfik abi," dedi, "bir kusur ettiysek affet. Telgrafta öyle yazılı. Oku, göreceksin."

Masadakiler şaşkın gözlerle olayı izliyorlardı. Neyzen hışımla telgrafı postacının elinden aldı, bir de ne görsün, olay gerçek. Telgraf Ahmet Süreyya'dan geliyordu, bunun şakası falan yoktu. Neyzen postacının eline birkaç kuruş verdikten sonra masadakilere;

"Yahu şaştım kaldım," dedi. "Emir büyük yerden. Gazi Paşa'mız, Neyzen hemen Balıkesir'e gelsin, diyormuş."

"Yapma Neyzen, şaka olmasın. Paşanın işi yok da seni çağırtacak!"

"Ben de önce öyle düşündüm ama Ahmet Süreyya ciddi adamdır. Böyle şakalar yapmaz."

"Eee, ne yapacaksın, gidecek misin?"

"Gitmeyip de ne halt edeyim, bilmem ki."

"Tevfik mecbursun, bu iş hiç şakaya gelmez."

"Yahu ben nasıl giderim? Cepte metelik yok."

"Sen onu düşünme, meyhaneci sana borç verir, dönüşte ödersin."

"Peki, buradan Balıkesir'e nasıl giderim?"

"O iş kolay. Yarın sabah Sirkeci'den bir motora atlarsın, doğru Bandırma. Oradan her gün Balıkesir'e arabalar kalkar. Birine atlar gidersin. Sen hemen hazırlan."

“Dalga geçmeyin yahu, benim hazırlanmam ne olacak. Balıkesir’e gelin gitmiyorum ya. Boynuma neyimi ve mataramı asarım, sırtıma da hırkamı alırım, başka nem olacak. Geceleri hırkamı yere atar, üzerine yumulur yatarım.”

Neyzen ertesi sabah ney torbasını ve rakı matarasını boynuna asarak Sirkeci rıhtımına koştu. Yanından hiç ayırmadığı köpeği Mernuş da peşinden geliyordu, ona engel olamamıştı. Bereket o saatte Bandırma’ya bir motor kalkıyormuş, ona atladığı gibi akşamüstü kendini Bandırma’da buldu. Oradan da bir yaylıya binerek Balıkesir’e ulaştı.

Kemal Paşa ve arkadaşları ertesi gün öğle üzeri Balıkesir’e geldiler ve erken saatlerden beri kendilerini bekleyen halkın coşkun alkışları ve “Yaşa Büyük Gazi,” sesleri arasında belediyeye kadar yürüdüler. Gazi merdivenin basamaklarını tırmandıktan sonra orada sık sık alkışlarla kesilen bir konuşma yaptı ve sözlerini şöyle bitirdi:

“Bugün alınları hürriyet ve medeniyet güneşiyle parlayan Türk milletinin değerini görmek istemeyenler, yakın bir gelecekte gerçekleri anlayacaklardır. Medeniyete ve yeniliğe ayak uyduramayanlar mutlaka düş kırıklığına uğrayacaklardır.”

Neyzen, Gazi Paşa’yı ilk kez dinliyordu, onun sözleri Neyzen’in içini aydınlatıyordu. O sırada Ahmet Süreyya Bey’le karşılaştılar. Süreyya Bey ona;

“Tevfik, bu akşam Askeri Gazino’da olacağız. Orada oğlumun sünnet düğünü var, seni paşa hazretlerine tanıtacağım. Sonra da neyini üfleyeceksin. Paşa seni dinlemek istiyor,” dedi.

O akşam subay gazinosu tıklım tıklım doluydu. Balıkesir’in bütün ileri gelenleri, subaylar, memurlar, öğretmenler orada toplanmıştı. Az sonra Gazi ve arkadaşları da alkışlar arasında salona gelip çiçeklerle donatılmış masada yerlerini aldılar.

Kemal Paşa çok zarifti. Koyu renk yollu bir takım elbise giymişti. Ön cebinden beyaz bir mendil sarkıyordu. Yeleğinin düğmeleri arasından da bir saat kordonu uzanıyordu. Benekli bir

kravat takmıştı. Sarı saçları özenle taranmıştı, bıyıkları da parlıyordu. Süreyya Bey, Neyzen'i Gazi Paşa'ya tanıtırken yüzlerde tatlı bir gülümseme göze çarpıyordu. Neyzen ellerine sarılıp öptükten sonra Gazi kendisine masada yer gösterdi. Az sonra da Süreyya Bey'e dönerek;

"Neyzen'i getirdiğinize çok sevindim," dedi. "Bakalım bize neler dinletecek?..."

Masada tatlı bir sohbet başladı. Neyzen hiç lafa karışmadan dikkatle onları dinliyordu. Kadehler dolduruldu, sofrada rakı içmeyen yoktu. Zaman hızla akıp giderken Gazi;

"Tevfik Bey hadi bakalım, sahneye buyurun da sizi dinleyelim," dedi.

Neyzen heyecan içindeydi. Son yıllarda hiç bu kadar telaş etmemişti. Neyini torbasından çekerek ağır ağır sahneye ilerledi. Balıkesirliler kendisini tanımıyordu, onu sıradan bir saz şairi sanmışlardı.

Neyzen başladı neyini üflemeye. Önce bir taksim yaptı, sonra kendi bestelerine geçti. Salonda çıt çıkmıyordu. Herkes onun değerini anlamış gibiydi. Uzun uzun alkışladılar. Sahneden ayrılmak için her ayağa kalkışında, devam etmesi için sürekli alkışlarla kendisini yeniden oturttular. Neyzen sonunda;

"Beni çok mutlu ettiniz paşa hazretleri," dedi. "Lütfedip beni dinlediniz. Nezaketinizi suiistimal etmeyeceğim."

Bunları söyledikten sonra masadaki yerine geçti. Paşa onu yanına oturttu. Neyzen'in elini göğsüne bastırarak dakikalarca tuttuktan sonra;

"Ne büyük, ne kıymetli ruhun var," dedi. Sonra da,

"Neyzen ne istersin?" diye sordu.

"Sayenizde her şeyim var paşam, teşekkür ederim."

"Bir şey iste canım."

"Öyleyse paşam, sizden bir nüfus tezkeresi isteyeceğim. Emir buyurursanız mutlu olurum."

"Senin nüfus tezkeren yok mu?"

“Yok paşam, bundan önce hükümet mi vardı ki nüfus tezkerem olsun?…”

Bu söze bütün sofradakiler uzun uzun güldüler.

“Peki Neyzen, en kısa zamanda tezkerene kavuşacaksın.”

Gerçekten de kısa bir süre sonra Neyzen nüfus tezkeresine kavuştu. Gazi ona bir de ney yollamıştı. Neyzen bunu yaşamının son günlerine kadar duvarından hiç indirmedi.

I

Gençlik Yılları

Bodrum'da Çocukluk

20. yüzyılın ilk yarısında taşlamaları, fıkraları dillerden düşmeyen, berduş kılıklı, yarı çılgın, paraya hiç metelik vermeyen bir halk sanatçısı vardı. Ona Neyzen Tevfik diyorlardı.

Kimdi bu adam? Eşsiz bir ney ustası mı, duygulu bir şair mi, döneminin bütün büyüklerine ve tabulara saldıran, yaşamı boyunca hiç kimseye ödün vermemiş olan bir çılgın mı, yoksa sıra dışı, özgür bir sanatçı mı?

Neyzen 1879 yılında Bodrum'da doğdu. Neden Bodrum'da? Çünkü Babası Hafız Hasan Fehmi Efendi, Bodrum Rüştiyesi'ne başöğretmen olarak atandığı için ailesiyle birlikte oraya gelip yerleşmişti. Fehmi Efendi Bafralıydı, aydın bir öğretmendi. Aynı zamanda güzel sesli bir hafızdı.

Yıllar sonra Neyzen, doğumundan söz ederken şöyle diyecektir:

"Ben doğduğum zaman biri çıkıp da kulağıma yeryüzünde beni bekleyen akıbetleri fısıldamış olsaydı belki derhal geri dönerdim. Ama kısa süre sonra bundan vazgeçtim. Anamın ve babamın güzel yüzlerindeki yalansız, masum insanlık havası, Ege

Denizi'nin ruhumu kucaklayan nazlı hışırtısı ve yeşil enginliği beni yaşama bağlamıştı."

Küçük Tevfik okula başladı. Çevresini anlayacak ve dünyayı algılayacak yaşta değildi elbette.

O yıllarda Tevfik'in en büyük eğlencesi Bodrum'a gelen saz şairlerini dinlemekti. Bunlar kır kahvelerinde ellerinde sazlarla köylülere geleneksel destanlar, efsaneler ve aşk öyküleri anlatıyor ve türküler söylüyorlardı. Tevfik daha o yaşta onlardan neler öğrenmedi ki: Kan Kalesi, Kahraman Katil, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Emrah ile Selvi, Zaloğlu Rüstem, Karacaoğlan, Köroğlu, Kerbela Faciası, Âşık Garip, Şah İsmail…

Küçük Tevfik ilk yaz tatilinde kendisini yaşam boyu etkileyecek bir olaya tanık oldu:

Babası onu bir yaz akşamı deniz kıyısında Tepecik Kahvesi denen bir kır kahvesine götürdü. Hava rutubetli ve sıcaktı. Ufuktan pırıl pırıl bir ay yükseliyordu. Kıyılar bomboştu. Masalarda emekliler, memurlar ve esnaf sessiz sessiz sohbet ediyordu. Derken kahveye orta yaşlı iki kişi geldi. Kılık kıyafetleri ötekilerden farklıydı. Masalarda oturanları selamladıktan sonra denize bakan bir köşeye yerleştiler. Bütün gözler onlara çevrilmişti. Belki de herkes bu yeni gelenleri tanıyordu. Kahveci hiç sormadan onlara birer bardak demli çay getirdi.

Çaylar içildikten sonra ikisi de koltuk altlarından birer ney çıkardılar. Herkes susmuş onları izliyordu. Tevfik babasına merakla kim bunlar diye soracak oldu. Babası, "Sus şimdi, sonra anlarsın," demekle yetindi. Bu derviş kılıklı adamlar neylerini ellerine alıp "Yaaa destur," dedikten sonra üflemeye başladılar.

İçlerinden biri zaman zaman neyini bırakarak yanık bir sesle gazeller okuyordu. Tevfik, ilk okunan gazeli yaşamı boyunca hiç unutmadı. Şöyleydi o gazel:

Ne cevr-i yare (sevgilinin eziyetine) *tahammül, ne azm-ı rah ederim* (yoluna düşerim) (yarin köyüne)

Kahve birdenbire gizemli bir havaya büründü. Ses dalga dalga yayılıyordu. Tevfik babasının dizinin dibinde yere çömelmiş, bu sesleri dinliyordu. Neyzen yıllar sonra o akşamı anlatırken şöyle diyecektir:

"İşte o gece Ege kıyılarının koyu renkleri içinde dinlediğim bu ses beni bugünkü derbeder, ne istediğini bilmez, bazen Eflatun kadar akıllı, bazen de tımarhaneye düşecek kadar bahtsız Neyzen Tevfik yaptı."

Tevfik'in ilk işi ertesi sabah babasına, o dervişlerin ellerindeki çalgıların ne olduğunu sormak oldu. Babası;

"O çalgılara 'ney' denir," diye yanıt verdi. "Nasıl, sevdin mi o çalgılardan çıkan sesleri?"

Tevfik;

"Efendi babacığım, sevmek ne söz, âşık oldum. Onları ben de çalabilir miyim?" dedi.

"Çalarsın evladım, çalarsın ama derslerini unutursun. Kolay değildir o sesleri çıkarmak. Uzun yıllar çalışman gerekir. Sen şimdi onları bırak da derslerine bak. Daha 9 yaşındasın. Ney çalmanın hiç sırası değil. Dervişlerin yolunda yürümek için pek çok kitap okuyacaksın, *Mesnevi*'yi öğreneceksin, felsefeden anlayacaksın; işin başlangıcı çok önemlidir."

Tevfik haftalarca kendisini bu sesin etkisinden kurtaramadı. O sesleri nasıl taklit edebilirdi? Bahçede eline geçen bütün boruları denedi. Hiçbiri o sesi vermiyordu. Sonra bir gün bir bahçeden bir kamış kesti. Ağız tarafını eğimli bir biçimde yonttu, bir ucuna da babasının tabakasından yürüttüğü bir sigara kâğıdını bağladı ve üflemeye başladı.

Bu girişimi çok başarılı olmuştu. Tevfik artık bütün boş zamanlarını kamışlardan ney yapmakla geçirmeye başladı. Aslında Tevfik'in daha pek çok becerisi ve yeteneği vardı. Elinden dikiş gelirdi, kalay yapmasını bilirdi, kundura tamir ederdi, sandala biner, kürek çeker, balık tutardı. Usta bir marangoz gibi tahtadan oyuncaklar yapardı. Yemek pişirirdi, fırın yakmayı becerir-

Aldıkça al, daldıkça dal, çaldıkça çal
İsterse ver yüz arzuhal, ne sorgu var ne sual

Hıfzı Topuz, bu kez inişli çıkışlı ömrü birbirinden renkli serüvenlerle geçen, Türk aydınları arasında kendine özgü duruşuyla dikkat çeken Neyzen Tevfik'in yaşamını romanlaştırdı.

İstibdat ve ardından gelen Cumhuriyet döneminin ilginç kişiliklerinden biri olan Neyzen Tevfik'in tüm yaşamı, ney üflemesiyle, özgür yaşam mücadelesiyle, yergileriyle ve hatta sinema oyunculuğuyla bu biyografik romanda öne çıkıyor.

Çılgın ve Özgür'de Neyzen Tevfik'in dönemin sanatçılarıyla yakın ilişkileri de ele alınıyor. Bunlar arasında özellikle Ahmet Rasim, Şair Eşref, Mehmet Akif, Arif ve Abidin Dino, Fikret Adil, Fikret Mualla, Mesut Cemil, Necip Fazıl, Cahit Irgat tanıklıkları ve anekdotlarıyla romana renk katıyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1625-4

9 789751 416254

₺17,50